Netspar

Network for Studies on Pensions, Aging and Retirement

EDITIE 16
LENTE
2014

NETSPAR MAGAZINE

Objectiveer de discussie

Debat gebaat bij goede data

Zachte regels ondermijnen solidariteit

Thema: Solidariteit en pensioen

EDITIE 16
LENTE
2014

INHOUDSOPGAVE

Thema: Solidariteit en pensioen

Voorwoord 3

Objectiveer de discussie 4

Debat gebaat bij goede data 7

Zachte regels ondermijnen solidariteit 10

Netspar positief geëvalueerd 13

Paper Page 15

Student Profiel: Heiline Adriaansen (Deloitte) 20

VERTROUWEN EN SOLIDARITEIT

Er bestaat een opmerkelijke parallel tussen de zorg en de pensioenen. Net als in de zorg worden ook bij pensioenen risico's meer bij de burger gelegd. In de zorg is dit noodzakelijk om de kosten beheersbaar te houden. Meer eigen risico betekent ook meer ruimte voor eigen regie van het individu over zijn zorg. De consument wordt kritischer en stelt hogere eisen aan de zorg die wordt geleverd. In ruil voor een groter risico verlangt de burger meer inzicht in de kwaliteit en zeggenschap over de geleverde zorg. En dat alles binnen een stelsel waarin solidariteit hoog in het vaandel staan. Wij hechten aan goede zorg voor iedereen; de zorg is breed toegankelijk en de kosten worden gelijk verdeeld tussen gezonden en minder gezonden.

Een vergelijkbare ontwikkeling doet zich voor bij pensioenen. Omdat overheid en ondernemingen zich terugtrekken als risicodragers, is het onvermijdelijk dat meer risico's komen te liggen bij de deelnemers. De turbulente laatste jaren hebben duidelijk gemaakt dat de wereld van het gegarandeerde pensioen geschiedenis is. Wij moeten ons oriënteren op een nieuwe wereld waar pensioenen variabel zijn en afhankelijk zijn van de financiële markten, de economie en de demografie, met name de levensverwachting. Een wereld waarin collectiviteit en risicosolidariteit nog steeds hoog in het vaandel staan.

Een variabel pensioen is veel moeilijker te communiceren dan een vast pensioen in euro's. Hoe maak je de afruil tussen rendement, risico en transactiekosten inzichtelijk? Hoe maak je risico tastbaar voor het individu? En hoe overtuig je de deelnemer dat een variabel pensioen toch beter is dan dan de ogenschijnlijke zekerheid een nominale garantie? Hoe overtuig je het individu dat de pensioenbelofte wordt waargemaakt en dat er geen onnodige kosten zijn die het rendement drukken? Kortom, hoe zorgen wij ervoor dat de burger zijn pensioen vertrouwt? Een variabel pensioen stelt extra eisen aan de verantwoording en transparantie van fondsen en verzekeraars. En net als bij de zorg komt de vraag op of burgers dan zelf meer zeggenschap en regie willen hebben.

Dit zijn belangrijke thema's voor de toekomst van het pensioenstelsel. De regering heeft een brede discussie over het pensioenstelsel geagendeerd voor de komende jaren. Met deze discussie laten we hopelijk de strijd over de verdeling van 'de pensioenpot' achter ons en kunnen wij ons richten waar het echt om gaat, namelijk hoe richten wij het pensioenstelsel zo in dat het meerwaarde oplevert voor iedereen. Voor Netspar ligt er een schone taak om bij te dragen aan onderzoek en kennisuitwisseling.

Casper van Ewijk, Directeur Netspar

‘OBJECTIVEER DE DISCUSSIE’

ABP, ‘s lands grootste pensioenfonds, stort zich in het debat over gewenste en ongewenste vormen van solidariteit in het pensioenstelsel. ABP-voorzitter Henk Brouwer doet de aftrap: ‘Solidariteit speelt ook bij de AOW en de zorg.’

Henk Brouwer

Frank van Alphen

Solidariteit heeft vele verschijningsvormen en iedereen heeft zo zijn eigen associaties bij dit begrip, constateert ABP-voorzitter Henk Brouwer. Het voormalige DNB-directielid hecht eraan solidariteit te ontdoen van al te emotionele associaties. Ook vindt hij het van belang het begrip in een breder perspectief te plaatsen. ‘Je moet je niet blindstaren op het pensioen in de tweede pijler, maar ook kijken naar solidariteit in de AOW en zelfs in de zorg’, aldus Brouwer, die sinds begin 2012 onafhankelijk voorzitter is van het ABP-bestuur.

‘Overal in de samenleving zijn vormen van solidariteit waar te nemen’, zegt Brouwer. ‘Er is bijvoorbeeld solidariteit tussen mannen en vrouwen binnen een pensioenregeling. Vrouwen leven nu eenmaal langer dan mannen en het is wettelijk verboden andere premies te vragen voor vrouwen en mannen. Hierdoor is deze vorm van solidariteit inherent aan het systeem.’

Een andere vorm van solidariteit die zit ingebakken in allerlei voorzieningen is de solidariteit tussen zieken en gezonden. ‘Die solidariteit loopt niet alleen via het zorgstelsel en zorgverzekeraars, maar ook via sociale voorzieningen zoals een arbeidsongeschiktheidsuitkering.’ Al die vormen van solidariteit moeten volgens Brouwer worden geanalyseerd en op hun merites worden beoordeeld. En vervolgens moeten ze in samenhang met elkaar worden beschouwd.

Geldstromen

Brouwer noemt deze solidariteitsoverdrachten tussen groepen in de samenleving ook om te laten zien dat solidariteit absoluut niet enkel speelt in het pensioendomein. Juist in dat domein worden veel vraagtekens gezet bij geldstromen tussen bijvoorbeeld jong en oud en lage en hoge inkomens. ‘Je moet de discussie over solidariteit niet te veel fragmenteren. Dan loop je het risico het geheel uit het oog te verliezen en de verkeerde discussie te gaan voeren’, aldus Brouwer.

Brouwer betreurt de negatieve lading die wordt toegedicht aan solidariteit. ‘De voordelen dreigen uit het zicht te raken. Een groot voordeel van solidariteit tussen generaties is dat je als individu profiteert van een stabiel rendement op de gehele beleggingsportefeuille. Een werknemer met eigen beleggingen is bij zijn pensionering afhankelijk van het rendement op dat moment van zijn specifieke portefeuille. Dat kan slecht uitpakken als die beleggingen bij pensionering moeten worden omgezet in een pensioenuitkering.’

Perverse solidariteit

ABP krijgt vaak voor de voeten geworpen dat het fonds door zijn heterogene deelnemersbestand ‘perverse solidariteit’ tussen lage en hoge inkomens in stand houdt. In het CPB-rapport over de doorsneepremie wordt het fonds genoemd als een voorbeeld van een fonds met een heterogeen deelnemersbestand.
Veel andere fondsen, denk aan het fonds voor schoonmakers of huisartsen, hebben een deelnemersbestand dat juist erg homogeen is. Bij die fondsen is de kans dat lager betaalden de beter gesitueerden subsidiëren nihil.

Bij ABP vallen ruim 1 miljoen werknemers met lage en hoge inkomens onder dezelfde regeling. Zowel medewerkers van de groenvoorziening als hoogleraren en rechters bouwen pensioen op bij ABP. Omdat hoge inkomens (hoogopgeleiden) gemiddeld langer leven dan mensen met lage inkomens (laagopgeleiden) leidt dit tot een geldstroom van lage inkomens naar hoge inkomens. De vuilnisman zou via ABP de hoogleraar subsidiëren.

Volgens Brouwer is dit een te simpele voorstelling van zaken. ‘Ten eerste heeft een groot pensioenfonds het voordeel dat mensen makkelijk van baan kunnen veranderen zonder dat ze naar een ander fonds hoeven. Ten tweede zijn er maatregelen genomen om de ongewenste geldstroom van lage naar hoge inkomens teniet te doen.’

Een maatregel is de relatief lage franchise die ABP hanteert (11.150 euro). Hoe lager de franchise hoe eerder lagere inkomens pensioen kunnen opbouwen. Belangrijker nog is het extra pensioen dat deelnemers met lagere inkomens opbouwen. Bij een pensioengevend jaarsalaris dat lager is dan zo’n 28.700 euro komt een aanvulling op het pensioen van ruim 40 euro per jaar.

Hiervoor betalen deze deelnemers geen extra premie; de kosten worden omgeslagen over alle deelnemers. ABP rekent voor dat een deelnemer met een laag inkomen op deze wijze na dertig dienstjaren een extra pensioen heeft opgebouwd van 1245 euro. Dat is goed voor ruim 100 euro bruto per maand. 'De extra pensioenopbouw bij lage inkomens compenseert de overdracht van lage naar hoge inkomens vanwege lagere levensverwachting nagenoeg volledig', stelt Brouwer. Ongeveer een vijfde van de deelnemers ontvangt deze extra pensioenopbouw die stapsgewijs wordt afgebouwd als het inkomen hoger is dan het grensbedrag van 28.700 euro.

Doorsneepremie

De doorsneepremie en de eventuele nadelen daarvan voor jongeren en werknemers die halverwege hun loopbaan kiezen voor zelfstandigheid is een ander solidariteitsvraagstuk waar pensioenfondsen zich over moeten buigen. 'We moeten in elk geval transparant maken hoe de doorsneepremie uitpakt', zegt Brouwer. 'Vroeger geloofden deelnemers dat het wel goed zat. Nu willen sommigen precies zien hoe het in elkaar steekt. Als fonds moeten we die informatie geven. Deelnemers hebben daar recht op.'

In dat kader inventariseert ABP onder meer de gevolgen voor verschillende groepen van de doorsneepremie en andere waardeoverdrachten. 'Dat de doorsneepremie nadelig is voor deelnemers die op pakweg 40-jarige leeftijd zzp'er worden, is duidelijk. Dat betekent nog niet dat je het hele systeem moet afschaffen. Het CPB heeft berekend dat de omzetting van de doorsneesystematiek naar een ander systeem 100 miljard euro kost. Wij willen bijvoorbeeld kijken hoe groot de groep is die nadelen ondervindt en of die groep daadwerkelijk blijft groeien. Het is ook voorstelbaar dat de groei van het aantal zelfstandigen deels een conjunctureel verschijnsel is.'

'Het is bijvoorbeeld denkbaar gerichte maatregelen te nemen om bepaald ongewenste effecten van de doorsneepremie te voorkomen, zonder het hele systeem op de schop te nemen', aldus de ABP-voorzitter.

Visie 2020

Brouwer wil zo veel mogelijk de deelnemers betrekken bij het denken over de toekomst van het pensioenstelsel en de gewenste mate van solidariteit. `We bespreken op dit moment het concept van onze 'Visie 2020' tijdens een consultatieronde met allerlei betrokkenen. Zaken als doorsneepremie zijn lastig uit te leggen aan een paar miljoen deelnemers. Toch merk ik tijdens bijeenkomsten in het land dat dit soort onderwerpen leeft. Ze komen pregnanter aan de orde.'

ABP presenteert in de loop van het jaar Visie 2020. In dat document wil het fonds op basis van analyses van eigen bestanden en contacten met belangengroepen en wetenschappers laten zien hoe het pensioenstelsel moet worden aangepast aan de stijgende levensverwachting en de veranderende arbeidsmarkt. 'We willen de discussie objectiveren. We moeten voorkomen dat voor- en tegenstanders van het huidige stelsel in sjablonen gaan denken', zegt Brouwer. 'Dat staat een open discussie in de weg.'

De wensen van werkenden over hun pensioen zijn vaak realistisch. Ze rekenen zich niet rijk. Alleen hoogopgeleiden hebben dikwijls relatief hoge pensioenwensen ten opzichte van hun opbouw. Dit zijn uitkomsten van het grootschalige onderzoek naar pensioeninkomsten en -wensen van onder meer Marike Knoef, universitair docent aan de Universiteit Leiden.

DEBAT GEBAAT BIJ GOEDE DATA

Frank van Alphen

'Het debat over gewenste en ongewenste vormen van solidariteit is gebaat bij goede data over pensioeninkomsten en -wensen', zegt Marike Knoef, die het onderzoek samen doet met hoogleraren Kees Goudswaard, Koen Caminada en Rob Alessie en onderzoekers Jim Been, Jochem de Bresser en Adriaan Kalwij. 'Wij verrichten daar veel onderzoek naar en krijgen een steeds beter beeld hoe de verschillende groepen ervoor staan.'

Op macroniveau is het relatief eenvoudig te zeggen hoeveel gepensioneerden ontvangen en hoeveel werknemers aan premies afdragen. De AOW- en pensioenuitkeringen die gepensioneerden ontvangen, zijn immers bekend. Minder duidelijk is in welke mate spaargeld en beleggingen kunnen bijdragen aan het financiële welbevinden van 65-plussers. Evenmin is veel bekend over het eventuele gat tussen pensioenwensen en daadwerkelijk te verwachten inkomsten.

Het eerste deel van het Leidse onderzoek richtte zich op de vervangingsratio. 'We kijken niet alleen naar AOW en tweedepijlerpensioen, maar ook naar andere vermogens- en inkomenscomponenten zoals spaargeld, derdepijlerpensioenproducten en het eigen huis. Al die zaken hebben invloed op de financiële positie van ouderen', aldus Knoef.

In veel internationale vergelijkingen met vervangingsratio's wordt geen rekening gehouden met spaargeld en beleggingen omdat daar te weinig over bekend is. Knoef c.s. hebben om inzicht te krijgen, gebruik gemaakt van onder meer CBS-Inkomenspanelonderzoek.

Annuïteit

Alle vermogensbestanddelen zijn opgeteld omgerekend in een pensioenannuïteit. Dat bedrag is vergeleken met het huishoudinkomen vóór pensionering. Bij deze berekening zijn bruto en netto vervangingspercentages gehanteerd. Knoef: 'De resultaten laten zien in hoeverre mensen hun huidige levensstandaard kunnen voortzetten na de pensioendatum.'

Marike Knoef

Voor de meerderheid van de gepensioneerden geldt dat inkomen uit eerste en tweede pijler verreweg het belangrijkste bestanddeel is van de oudedagsvoorziening: gemiddeld zijn AOW en pensioen goed voor driekwart van het inkomen van ruim 30 duizend euro per persoon (in euro's van 2010). Ruim een derde van het inkomen komt uit de AOW.

Afgezet tegen het huidige inkomen is de mediane vervangingsratio 83 procent. 'Eigen besparingen en de eigen woning maken een behoorlijk verschil', zegt Knoef. 'Zonder die vermogensbestanddelen is de vervangingsratio 71 procent.' De pensioenkortingen van de afgelopen jaren klinken nog niet door in deze cijfers.

Achter de gemiddeldes gaan grote verschillen schuil. Hoe jonger, hoe hoger de vervangingsratio. Oorzaak is dat bij jongere generaties is aangenomen dat ze blijven werken tot hun pensionering. Hierdoor zitten tegenvallers als werkloosheid en arbeidsongeschiktheid op latere leeftijd op dit moment niet in de cijfers. Huishoudens met een zelfstandige komen slechter uit de bus dan huishoudens met louter werknemers. Omdat zelfstandigen beduidend minder pensioen opbouwen in de tweede pijler is de vervangingsratio in de eerste plus tweede pijler 50 procent, tegen 71 procent bij een gemiddeld huishouden. Eigen vermogen en een eigen huis maken dit verschil deels goed. Inclusief deze bezittingen is de mediane vervangingsratio 74 procent.

Belastingschijven

Netto pakken de vervangingsratio's beter uit omdat gepensioneerden minder belasting betalen in de eerste twee schijven. Hierdoor is het netto vervangingspercentage grofweg 15 procentpunt hoger dan het bruto vervangingspercentage. In de toekomst zal dit mogelijk wat veranderen als gevolg van de fiscalisering van de AOW.

In het kader van het debat over solidariteit is de verdeling achter de gemiddeldes interessant. 'Bijna een derde van de huishoudens heeft een vervangingsratio onder de 70 procent. Dat percentage wordt beschouwd als de norm voor een toereikend pensioen. Bij zelfstandigen is het beeld slechter: bijna de helft zit onder de 70-procentsnorm', aldus Knoef.

'Het is de vraag in hoeverre de overheid beleid kan maken om het aantal huishoudens onder de 70-procentsnorm te verminderen. Dan moet tevens bekend zijn of die huishoudens wel geld willen sparen voor hun pensioen', zegt de universitair docent.

Deze vragen sluiten aan bij het vervolgonderzoek dat wordt verricht in Leiden en Groningen. 'Mensen is gevraagd zelf een inschatting te maken van het inkomen dat ze denken nodig te hebben na pensionering. Daarbij krijgen ze keuze uit concrete bedragen die zijn aangepast aan de inkomenscategorie van de respondent. Vervolgens koppelen we de pensioenwensen aan gegevens van de Belastingdienst en pensioenfondsen.' Opvallend is dat veel werkenden een vrij realistische inschatting maken van het inkomen dat ze nodig hebben nadat ze hun baas vaarwel hebben gezegd. 'Meestal denkt men circa 80 procent van het huidige netto inkomen nodig te hebben. Dat geldt ook voor werknemers die weinig inzicht hebben in hun persoonlijke financiën', aldus Knoef.
Hoogopgeleiden hebben vaak hooggespannen verwachtingen, blijkt uit het onderzoek. 'Vaak wensen ze meer te krijgen dan ze hebben opgebouwd. Bij de lagere inkomens zijn de pensioenwensen absoluut en relatief lager.'

Niet iedereen vindt een goed inkomen op latere leeftijd een prioriteit. 'Er is ook een groep (9 procent) die consumptie nu relatief belangrijker vindt en een netto vervangingspercentage lager dan 70 procent wenst. Het zal lastig zijn die groep te overtuigen meer te gaan sparen voor later en wellicht is dat ook niet nodig.'

'Het is de vraag in hoeverre de overheid beleid kan maken om het aantal huishoudens onder de 70-procentsnorm te verminderen.'

Aan het andere kant van het spectrum is een groep te vinden die na pensionering ten minste hetzelfde inkomen wil genieten als tijdens het werkzame leven. 'Dat geldt voor 15 procent van de mensen. Deze mensen beseffen wat de consequentie daarvan is op hun huidige consumptiepatroon omdat die bedragen in de vraag zijn gegeven. Om hetzelfde inkomen te hebben na pensionering moet je veel sparen.'

In de persoonlijk financiën van ten minste de helft van de huishoudens speelt de eigen woning een grote rol. 'Enerzijds hebben ouderen veel geld in hun huis zitten. Anderzijds willen ze niet verhuizen zolang dat niet echt nodig is. Ik kan me voorstellen dat het zinnig is producten te ontwikkelen en verbeteren die het mogelijk maken je eigen huis te gelde te maken zonder direct te hoeven verhuizen.'

Ziek en gezond

Knoef en haar mede-onderzoekers hebben nog veel vervolgonderzoek op de planning staan. 'Om goede vergelijkingen te maken tussen groepen en uitspraken te kunnen doen over de mate waarin het inkomen toereikend is, moet je ook de zorgkosten erbij betrekken.' Dat raakt bijvoorbeeld de discussie over solidariteit tussen ziek en gezond en hoogopgeleiden die lang leven en laagopgeleiden die gemiddeld eerder overlijden. 'We willen een integrale benadering', zegt Knoef. 'Daarom gaan we bijvoorbeeld onderzoeken wat de invloed is van gezondheid op het benodigde pensioeninkomen. Het is denkbaar dat korter leven hand in hand gaat met hogere zorgkosten dan bij mensen die langer leven en gezonder zijn. Dat vormt dan een tegenwicht tegen de overdracht van laagopgeleiden naar hoogopgeleiden omdat die langer leven en kan een reden zijn om het risico op lang leven en hoge zorgkosten te koppelen.'

Dat soort gegevens zijn volgens Knoef grondstof voor een goed debat over solidariteit. 'Niet iedereen hoeft uiteindelijk even veel te krijgen. We moeten het elkaar gunnen wanneer het nodig is. Bij deze discussie over solidariteit moet je beschikken over de juiste data om de juiste conclusies te kunnen trekken.'

ZACHTE REGELS ONDERMIJNEN SOLIDARITEIT

Solidariteit is niet het op de cent nauwkeurig uitrekenen of je al dan niet profiteert van een sociale regeling. ‘Solidariteit is ook een houding’, stelt Paul Schnabel. ‘Het is zaak regelingen eenvoudig te houden. Voortdurende discussies over wie wel of geen recht hebben op een voorziening tasten het draagvlak aan.’

Frank van Alphen

‘De AOW is een goed voorbeeld van geïnstitutionaliseerde solidariteit met een groot draagvlak’, zegt Paul Schnabel (66), die zelf sinds kort ontvanger is van dit staatspensioen. ‘Die AOW is nog steeds onaantastbaar. De regeling is een wonder van eenvoud. De regels zijn hard waardoor het niet mogelijk is te sjoemelen. Daardoor blijft het draagvlak intact.’

Volgens de voormalige directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau zijn regels waarover je kunt twisten funest voor sociale voorzieningen. ‘Neem het voorstel om mensen met zware beroepen eerder recht te geven op AOW. Voor je het weet komt er een advocaat die beweert dat zijn cliënt weliswaar geen zwaar beroep heeft uitgeoefend, maar dat het hem wel zwaar viel zijn werk te doen in zijn specifieke omstandigheden. Dat worden dan zaken voor raden van beroep en keuringsinstanties.’

Socioloog Schnabel stelt dat dat soort verschijnselen de steun voor solidariteit ondermijnt. ‘Je krijgt al snel het verwijt dat die ene slimme burger wel profiteert en die andere ‘hardwerkende Nederlander’ niet. Populistische partijen spelen graag in op die sentimenten.’

Aanpassing van regelingen aan uitzonderingen maakt sociale arrangementen complex en de uitvoering duurder. ‘Er is altijd wel iemand in Rotterdam-Zuid te vinden die net niet in aanmerking komt voor een bepaalde regeling. Zo’n geval komt op tv en dan volgen Kamervragen. De minister of staatssecretaris past de regel aan die daardoor nog ingewikkelder wordt. Het is vaak de vraag of de extra kosten opwegen tegen de winst voor die paar uitzonderingsgevallen.’

Schnabel, die nog universiteitshoogleraar is aan de Universiteit Utrecht, vindt dat de AOW laat zien dat solidariteit breed wordt geaccepteerd zolang een regeling eenvoudig, begrijpelijk en robuust is. ‘Solidariteit is nog steeds een essentieel element van de verzorgingsstaat.’

Dat solidariteit vragen oproept, ziet Schnabel ook in zijn eigen omgeving. ‘Mijn moeder woonde in een verpleeghuis en betaalde bijna 1800 euro per maand eigen bijdrage. Ze zag dat haar buurvrouw weinig of niets betaalde en precies dezelfde zorg ontving. Dat vond ze niet eerlijk. Dat is solidariteit, vertelde ik haar. *She was not amused*. Ik kan me dat voorstellen. Normaal gesproken kun je betere zorg kopen als je meer betaalt. Dat zal in de toekomst ook steeds meer het geval worden.’

Lotgenoten

Niet alles wat tegenwoordig onder de noemer solidariteit valt, kreeg vroeger hetzelfde stempel. ‘Ik maak onderscheid tussen solidariteit met lotgenoten en steun aan mensen die juist helemaal niet op je lijken. Voorbeelden van het eerste zijn gildes, vakbonden en sinds een paar jaar broodfondsen. Deze solidariteit is om lotgenoten te beschermen tegen de gruwelijkheden van het lot.’

Geld geven voor zieken en armen wordt soms ook gezien als een vorm van solidariteit, maar valt volgens Schnabel meer in het domein van de charitas. ‘Solidariteit heeft een tweezijdig karakter. Geven aan goede doelen niet. Vroeger was het een religieuze plicht. Het was goed voor je zielenheil en onderdeel van de zeven werken van de barmhartigheid.’

Tweede pijler

In pensioenregelingen in de tweede pijler zitten talloze vormen van solidariteit ingebakken. ‘Mannen zijn bijvoorbeeld solidair met vrouwen omdat die langer leven. Dat is een geaccepteerde vorm van solidariteit. Bij de solidariteit tussen generaties en tussen hogere en lagere sociale klassen worden nu wel vraagtekens gezet’, aldus Schnabel.

De kritiek van sommige jongerenorganisaties dat ouderen de pensioenpotten leeg maken en er straks niets meer overblijft voor de jongeren, vindt Schnabel zwaar overdreven. Hij moet wel erkennen dat bij hem ruim veertig jaar geleden dezelfde gedachte opkwam. ‘Mijn generatie is de eerste die vanaf het begin AOW-premie betaalt en spaart voor zijn eigen pensioen. Ik vroeg me destijds als student af of er nog wel geld zou zijn als wij met pensioen zouden gaan.’

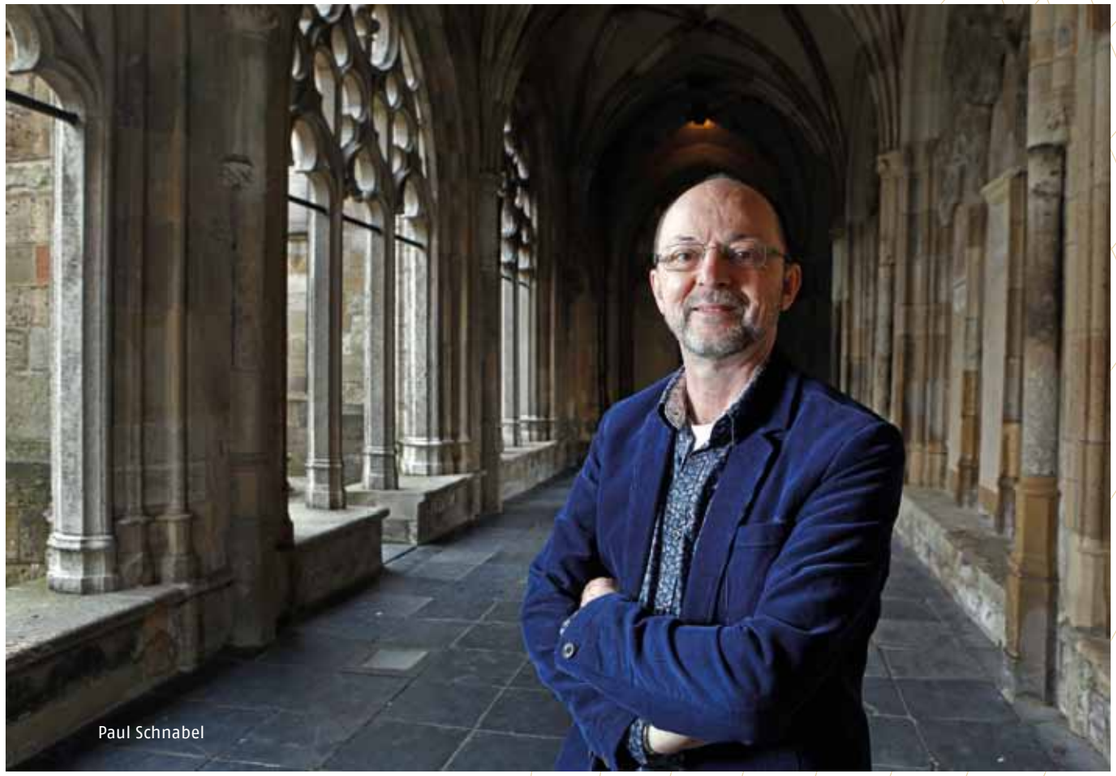

Paul Schnabel

Dat blijkt ruimschoots het geval. Schnabel bouwde 42 jaar pensioen op en is er sinds afscheid van het SCP netto nauwelijks op achteruitgegaan. ‘Dat is natuurlijk prettig, maar roept ook de vraag op of dit pensioenniveau houdbaar is gezien de stijgende levensverwachting.’

Hoewel oudedagsvoorzieningen niet snel veranderen, vindt Schnabel dat veel regelingen zijn meegegaan met hun tijd. ‘Zowel bij de AOW als bij pensioenregelingen is de afgelopen jaren enorm veel veranderd. De AOW is geïndividualiseerd en de AOW-leeftijd is verhoogd. Pensioenfondsen zijn overgegaan op de middelloon-regeling en het DB-systeem heeft plaats gemaakt voor een systeem met meer DC-elementen.’

Geringe kennis

Volgens Schnabel is veel kritiek op het pensioenstelsel deels te wijten aan de geringe kennis die deelnemers hebben. ‘Mensen weten niet hoeveel zij en hun werkgever tijdens hun werkzame leven inleggen. Ze hebben evenmin enig benul hoeveel vermogen er wel nodig is voor een behoorlijk pensioen.’

Het pensioenbewustzijn kan volgens Schnabel worden verhoogd door werknemers die starten bij een nieuwe werkgever een arbeids- én een pensioencontract te laten ondertekenen. ‘De werkgever moet ook tijd besteden aan de consequenties van de overstap voor het pensioen. Als ik vrienden vraag wat het gevolg is van een baanwissel voor hun pensioen hebben ze meestal geen idee.’

Schnabel verwacht dat het pensioenbewustzijn wel zal toenemen. ‘De paniek over kortingen, die in de meeste gevallen gelukkig meevielen, heeft mensen aan het denken gezet. Een goed pensioen is niet vanzelfsprekend meer. Werkenden realiseren zich dat ze zelf ook wat moeten doen. Ik roep al jaren dat je je huis moet aflossen. Dat vermindert je uitgaven en geeft rust. In 2008 werd ik uitgelachen om deze opmerking. Nederlanders waren nog in de ban van de renteaftrek. Nu moet afgelost worden! Terecht.’

Keuzevrijheid

Schnabel denkt dat het huidige pensioenstelsel langzaam maar zeker evolueert naar een eenvoudiger en minder riant systeem. ‘Ik kan me voorstellen dat we op den duur gaan naar een pensioenstelsel dat in de tweede pijler goed is voor een basispensioen dat ongeveer gelijk is aan de AOW. Boven dat niveau moet je het zelf regelen. Het vergroot de keuzevrijheid. Werknemers kunnen hun pensioenpremie zelf voor pensioen apart zetten, maar ze kunnen het geld ook gebruiken om hun hypotheek af te lossen.’

Verder pleit Schnabel voor minder rigide regelingen. ‘Ik heb het niet over het aanbieden van zorg in natura zoals sommige pensioenfondsen overwegen. De behoefte aan zorg door ouderen wordt overschat. De meeste ouderen zijn tot hun 75ste gezond en hebben tot die tijd helemaal geen extra zorg nodig. Na die leeftijd krijg je grote verschillen in zorgbehoefte. Ik geloof meer in flexibiliseren van de uitkeringen. Bijvoorbeeld de eerste tien jaar na pensionering meer en daarna een wat lager pensioen.’

‘De paniek over kortingen, die in de meeste gevallen gelukkig meevielen, heeft mensen aan het denken gezet. Een goed pensioen is niet vanzelfsprekend meer.’

Netspar voert het door de overheid gefinancierde programma Pensioeninnovatie uit. Afgelopen zomer heeft NWO dit programma geëvalueerd in opdracht van de ministeries van SZW, Financiën, EZ en OCW. Het oordeel van de commissie was positief en de subsidiegever heeft dat oordeel overgenomen.

NETSPAR POSITIEF GEËVALUEERD

Netspar scoort (evenals in 2010) ‘very good’ op zowel wetenschappelijke betekenis, maatschappelijk belang als de kennisoverdracht tussen wetenschap en praktijk. De wijze waarop Netspar zorgt voor kennisoverdracht wordt hoog gewaardeerd. Netspar beperkt zich bewust tot kennisoverdracht aan pensioenprofessionals.

De commissie steunt de versterking van de internationale samenwerking op het gebied van onderzoek en oordeelt dat Netspar op de goede weg is. Internationale samenwerking draagt bij aan de kennisuitwisseling, die belangrijk is als input voor het Nederlandse pensioendebat.

Verder beveelt de commissie aan om een keuze te maken of de focus sterk op economie blijft liggen, of dat er een daadwerkelijke verbreding naar andere disciplines (zoals recht, sociologie, psychologie, communicatie) komt. Tot slot onderstreepte de commissie het belang van het behoud van wetenschappelijke onafhankelijkheid.

Inmiddels is de evaluatie die namens de partners in de eerste maanden van 2014 is uitgevoerd nagenoeg afgerond. Ook de uitkomsten van die evaluatie vormen een belangrijke input voor het nieuwe Netspar-programma 2015- 2019, waarmee we voor de zomer van dit jaar commitment van zowel sector als overheid hopen te verwerven.

Peter Gaillard, managing director

RECENT GEPUBLICEERDE PAPERS

Deze pagina geeft de onlangs verschenen papers uit de Netspar-serie. Meer papers en alle pdf-versies zijn te vinden op onze website www.netspar.nl.

Discussion Papers (DP) worden geproduceerd door alle Netspar onderzoekers en Ph.D. studenten die betrokken zijn bij een of meer Netspar onderzoeksprogramma's of thema's. Een DP is gericht op publicatie in belangrijke wetenschappelijke tijdschriften. Het is meestal de output van een onderzoeksvoorstel gefinancierd door Netspar. De DP's worden besproken tijdens de Netspar-activiteiten en worden digitaal met een managementsamenvatting gepubliceerd op onze website en SSRN.

2014

Demanding occupations and the retirement age in the Netherlands
Vermeer, Niels, Mauro Mastrogiacomo en Arthur van Soest
DP 01/2014-004
How does increasing the early retirement age for women affect the labour supply of women and their husbands?
Cribb, Jonathan, Carl Emmerson en Gemma Tetlow
DP 01/2014-003
Relative sectoral prices and population ageing: A common trend
Groneck, Max en Christoph Kaufmann
DP 01/2014-002
Self-attribution bias in consumer financial decision-making: How investment returns affect individuals' belief in skill
Hoffmann, Arvid en Thomas Post
DP 01/2014-001
Project: Balance sheet management

2013

Alternative weighting structures for multidimensional poverty assessment
Cavapozzi, Danilo, Wei Han and Raffaele Miniaci
DP 11/2013-082

State variables, macroeconomic activity and the cross-section of indivdual stocks
Boons, Martijn
DP 12/2013-081
Discount functions and self-control problems
Caliendo, Frank and Scott Findley
DP 12/2013-080
Why do options prices predict stock returns?
Lin, Tse-Chun, Xiaolong Lu en Joost Driessen
DP 07/2013-079
Project: Robust models for supervision
Basis risk and inflation replication
Roode, Alexander de
DP 09/2013-078
The inflation risk premium: The impact of the financial crisis
Roode, Alexander de
DP 09/2013-077
Promoting later planned retirement: The differential impact of construal level interventions for younger and older individuals
Schie, Ron van , Benedict Dellaert en Bas Donkers
DP 06/2013-076
Project: Interactive pension communication and decision making
Incorporating mental representations in discrete choice models of travel behaviour: Modelling approach and empirical application
Arentze, Theo, Benedict Dellaert en Caspar Chorus
DP 11/2013-075
Project: Interactive pension communication and decision making
Online measurement of mental representation of complex spatial decision problems: Comparison of CNET and hard laddering
Horeni, Oliver, Theo Arentze, Benedict Dellaert en Harry Timmermans
DP 09/2013-074
Project: Interactive pension communication and decision making
Consumer informedness and firm information strategy
Li, Ting, Robert Kauffman, Eric van Heck, Peter Vervest en Benedict Dellaert
DP 11/2013-073
Project: Interactive pension communication and decision making
Intra-group risk sharing under financial fairness
Pazdera, Jaroslav, Hans Schumacher en Bas Werker
DP 05/2013-072

Trends in mortality decrease and economic growth
Niu, Geng en Bertrand Melenberg
DP 11/2013-071
Project: Risk management in funded pension systems
Reform of the mortgage interest tax relief system, policy uncertainty and precautionary savings in the Netherlands
Mastrogiacomo, Mauro
DP 12/2013-070
Project: Second and a half pillar for the self-employed?
The design of pension schemes
Draper, Nick, André Nibbelink en Johannes Uhde
(DP 12/2013-069)
Project: Multi-pillar pension schemes and macroeconomic performance
Procyclicality of pension fund regulation and behaviour
Romp, Ward
DP 11/2013-068
How does investor confidence lead to trading? Theory and evidence on the links between investor return experiences, confidence, and investment beliefs
Hoffmann, Arvid en Thomas Post
DP 09/2013-067
Project: Balance sheet management
Aging, financial literacy, and fraud
Gamble, Keith, Patricia Boyle, Lei Yu en David Bennett
DP 11/2013-066
Aging and the politics of the welfare state
Hollanders, David en Ferry Koster
DP 11/2013-065
How will older workers who lose their jobs during the great recession fare in the long-run?
Rutledge, Matthew, Natalia Orlova en Anthony Webb
DP 03/2013-064
Can long-term care insurance partnership programs increase coverage and reduce medicaid costs?
Sun, Wei en Anthony Webb
DP 03/2013-063
Rethinking optimal wealth accumulations and decumulation strategies in the wake of the financial crisis
Kopcke, Richard, Anthony Webb, Josh Hurwitz en Zhenyu Li
DP 01/2013-062
Option-implied correlations and the price of correlation risk
Driessen, Joost, Pascal Maenhout en Grigory Vilkov
DP 07/2013-061

Health and inequality
O'Donnell, Owen, Eddy van Doorslaer en Tom van Ourti
DP 10/2013-060
Project: Health and income, work and care across the life cycle II
Trading death: The implications of annuity replication for the annuity puzzle, arbitrage, speculation and portfolios
Sutcliffe, Charles
DP 10/2013-059
Decision complexity as a barrier to annuitization
Brown, Jeffrey, Arie Kapteyn, Erzo Luttmer en Olivia Mitchell
DP 06/2013-058
Evaluating the UK and Dutch defined-benefit pension policies using the holistic balance sheet framework
Chen, Zhiqiang, Antoon Pelsser en Eduard Ponds
DP 09/2013-057
Health status, disability and retirement incentives in Belgium
Jousten, Alain, Mathieu Lefebvre en Sergio Perelman
DP 11/2013-056
Is there an optimal pension fund size? A scale-economy analysis of administrative and investment costs
Bikker, Jaap
DP 04/2013-055
The crowding-out effect of mandatory labour market pension schemes on private savings: Evidence from renters in Denmark
Arnberg, Søren en Mikkel Barslund
DP 11/2013-054
Value-at-risk-based risk management in a jump-diffusion model
Zhang, Cheng, Yang Zhou en Zhiping Zhou
DP 06/2013-053
Financial risk aversion and personal life history
Bucciol, Alessandro en Luca Zarri
DP 02/2013-052
Teaching children to save: What is the best strategy for lifetime savings?
Bucciol, Alessandro and Marcella Veronesi
DP 10/2013-051
Financial risk attitude, business cycles and pervceived risk exposure
Bucciol, Alessandro en Raffaele Miniaci
DP 02/2013-050
Risk taking and risk sharing: Does responsibility matter?
Cettolin, Elena en Franziska Tausch
DP 08/2013-049
Project: Economics and psychology of life cycle decision making
Household portfolio risk
Bucciol, Alessandro and Raffaele Miniaci
DP 05/2013-048

Risk reallocation in defined-contribution funded pension systems
Beetsma, Roel en Alessandro Bucciol
DP 03/2013-047
Health, pension benefits and longevity: How they affect household savings?
El-Mekkaoui de Freitas, Najat en Joaquim Oliveira Martins
DP 10/2013-046
Justice under uncertainty
Cettolin, Elena en Arno Riedl
DP 07/2013-045
Project: Economics and psychology of life cycle decision making
Measuring time and risk preferences: Reliability, stability, domain specificity
Wölbert, Eva en Arno Riedl
DP 07/2013-044
Project: Economics and psychology of life cycle decision making
Social preferences and portfolio choice
Riedl, Arno en Paul Smeets
DP 08/2013-043
Project: Economics and psychology of life cycle decision making
An experimental investigation of risk sharing and adverse selection
Tausch, Franziska, Jan Potters en Arno Riedl
DP 08/2013-042
Project: The economics and psychology of life cycle decision making
How individuals react to defined benefit pension risk
Salamanca, Nicolás, Andries de Grip en Olaf Sleijpen
DP 08/2013-041
Project: Human capital and aging
Negative reciprocity and retrenched pension rights
Montizaan, Raymond, Frank Cörvers, Andries de Grip en Thomas Dohmen
DP 05/2013-040
Project: Human capital and aging
The public market equivalent and private equity performance
Sorensen, Morten en Ravi Jagannathan
DP 09/2013-039
Project: Portfolio strategies
Stated preference analysis of full and partial retirement in the United States
Kantarci, Tunga en Arthur van Soest
DP 10/2013-038
The effects of partial retirement on health
Kantarci, Tunga
DP 10/2013-037
Factors limiting the opportunities for partial retirement
Kantarci, Tunga
DP 10/2013-036
The VIX, the variance premium and stock market volatility
Bekaert, Geert en Marie Hoerova
DP 10/2013-035
Project: Human capital and aging
Flights to safety
Baele, Lieven, Geert Bekaert, Koen Inghelbrecht en Min Wei
DP 05/2013-034
Project: Human capital and aging
Bad environments, good environments: A non-gaussian asymmetric volatility model
Bekaert, Geert en Eric Engstrom
DP 07/2013-033
Project: Human capital and aging
The joint cross section of stocks and options
An, Byeong-Je, Andrew Ang, Turan Bali en Nusret Cakici
DP 10/2013-032
Project: Human capital and aging
Estimating the conditional CAPM with overlapping data inference
Hedegaard, Esben en Robert Hodrick
DP 02/2013-031
Project: Human capital and aging
Participation constraints in pension systems
Beetsma, Roel en Ward Romp
DP 09/2013-030
Returning to work after retirement: Who, what and why?
Henkens, Kéne en Hanna van Solinge
DP 09/2013-029
The wear and tear on health: What is the role of occupation?
Ravesteijn, Bastian, Hans van Kippersluis en Eddy van Doorslaer
DP 09/2013-028
On the welfare cost of consumption fluctuations in the presence of memorable goods
Hai, Rong, Dirk Krueger en Andrew Postlewaite
DP 08/2013-027
Optimal design and regulation of funded pension schemes
Bovenberg, Lans en Roel Mehlkopf
DP 08/2013-026
Optimal life-cycle portfolios for heterogeneous workers
Bagliano, Fabio, Carolina Fugazza en Giovanna Nicodano
DP 06/2013-025
The causal effect of retirement on mortality: Evidence from targeted incentives to retire early
Bloemen, Hans, Stefan Hochguertel en Jochem Zweerink
DP 08/2013-024
Project: Pensions, savings and retirement decisions II
Portfolio and consumption choice with habit formation under inflation
Jong, Frank de en Yang Zhou
DP 08/2013-023
Asset market participation and portfolio choice over the life-cycle
Fagereng, Andreas, Charles Gottlieb en Luigi Guiso
DP 07/2013-022
Can temptation explain housing choices in later life?
Angelini, Viola, Alessandro Bucciol, Matthew Wakefield en Guglielmo Weber
DP 05/2013-021
Flexible pension take-up in social security
Adema, Yvonne, Jan Bonenkamp en Lex Meijdam
DP 07/2013-020
The role of line managers in retirement management and their perceptions of their role of the timing of employee retirement
Davies, Eleanor, Katie Dhingra en John Stephenson
DP 05/2013-019
Selling losers and keeping winners: How (savings) goal dynamics predict a reversal of the disposition effect
Aspara, Jaakko en Arvid Hoffmann
DP 05/2013-018
Cohort mortality risk or adverse selection in the UK annuity market?
Cannon, Edmund en Ian Tonks
DP 04/2013-017
Price efficiency in the Dutch annuity market
Cannon, Edmund, Ralph Stevens en Ian Tonks
DP 04/2013-016
Seek and ye shall find: How search requirements affect job finding rates of older workers
Hullegie, Patrick en Jan van Ours
DP 05/2013-015
Project: Health and income, work and care across the life cycle II
Using preferred outcome distributions to estimate value and probability weighting functions in decisions under risk
Donkers, Bas, Carlos Lourenço, Benedict Dellaert en Daniel Goldstein
DP 05/2013-014
Project: Interactive pension communication and decision making
Individuals' survival expectations and actual mortality
Kutlu-Koc, Vesile en Adriaan Kalwij
DP 05/2013-013
Project: Pensions, savings and retirement decisions II
Retirement incentives in Belgium: Estimations and simulations using SHARE data
Jousten, Alain en Mathieu Lefebvre
DP 04/2013-012
The demand for emerging market bonds
Umar, Zaghum
DP 04/2013-011
Stocks for the long run? Evidence from emerging markets
Umar, Zaghum en Laura Spierdijk
DP 04/2013-010
The economic importance of financial literacy: Theory and evidence
Lusardi, Annamaria en Olivia Mitchell
DP 04/2013-009

Panel Papers (PP) zijn een begrijpelijke samenvatting van de steeds groeiende wetenschappelijke literatuur over de gevolgen van de vergrijzing, en ondersteunen daarnaast een betere wetenschappelijke onderbouwing van het beleidsadvies. Ze proberen een overzicht van het nieuwste en meest relevante onderzoek te bieden, dit uit te leggen in niet-technische bewoordingen en een overzicht van de gevolgen voor het beleid te bieden aan Netspar-partners. Panel Papers worden tweemaal per jaar ter discussie gesteld op een evenement. Vertegenwoordigers van academische en private sector partners, evenals internationale academici, fungeren als discussianten. De Panel Papers op de Netspar-website gepubliceerd, en verschijnen daarnaast ook gedrukt.

2013
Long and healthy careers? The relationship between occupation and health and its implications for the statutory retirement age
Ravesteijn, Bastian, Hans van Kippersluis en Eddy van Doorslaer
Panel Paper 36 – October 2013
Project: Health and income, work and care across the life cycle II
The influence of health care spending on life expectancy
Baal, Pieter van, Parida Obulqasim, Werner Brouwer, Wilma Nusselder en Johan Mackenbach
Panel Paper 35 – June 2013
Project: Rising life expectancy

Non-financial determinants of retirement
Erp, Frank van, Niels Vermeer en Daniel van Vuuren
Panel Paper 34 – March 2013
Project: Multi – subproject 2
Moral hazard in the insurance industry
Wolferen, Job van, Yoel Inbar en Marcel Zeelenberg
Panel Paper 33 – March 2013
Project: Economics and psychology of life cycle decision making

2012
Framing and communication: The role of frames in theory and in practice
Keren, Gideon
Panel Paper 32 – October 2012
Project: Economics and psychology of life cycle decision making – subproject 4
How financially literate are women? Some new perspectives on the gender gap
Bucher-Koenen, Tabea, Annamaria Lusardi, Rob Alessie en Maarten van Rooij
Panel Paper 31 – August 2012
Project: Financial literacy
Risk, returns and optimal holdings of private equity: A survey of existing approaches
Ang, Andrew en Morten Sorensen
Panel Paper 30 – August 2012
Project: Portfolio strategies – subproject 3
Cognitive functioning over the life cycle
Bonsang, Eric, Thomas Dohmen, Arnaud Dupuy en Andries de Grip
Panel Paper 29 – June 2012
Project: Human capital and aging
Measuring and debiasing consumer pension risk attitudes
Dellaert, Benedict, Carlos Lourenço en Bas Donkers
Panel Paper 28 – May 2012
Project: Supporting consumer pension decision-making online
Pension contract design and free choice: Theory and practice
Nijboer, Henk en Bart Boon
Panel Paper 27 – March 2012
Labor market policy and participation over the life cycle
Gautier, Pieter en Bas van der Klaauw
Panel Paper 26 – February 2012
Project: Health and income, work and care across the life cycle II

NEA (Netspar Economic Advice) Papers

beschrijven en motiveren de positie van de auteur op een beleidsrelevant onderwerp. Hoewel Netspar als zodanig onpartijdig is, hebben individuele Netspar-onderzoekers een persoonlijke mening die zij ook uiten, zowel binnen als buiten het Netspar-netwerk. Netspar bied eenvoudig een forum voor diepgaande discussie. De auteurs presenteren de NEA Papers op evenementen. NEA Papers worden op de Netspar-website gepubliceerd, en verschijnen daarnaast ook gedrukt.

Mijn pensioen staat als een huis
Graaf, Marc de en Jan Rouwendal
NEA Paper 51 – December 2013
Langdurige tijdelijke arbeidsrelaties als stimulans voor een hogere participatie van ouderen op de arbeidsmarkt
Cörvers, Frank
NEA Paper 50 – September 2013
Project: Human capital and aging
Pensioenorganisaties en communicatiewetgeving. Exploratief onderzoek naar keuzes en verplichtingen
Nell, Louise en Leo Lentz
NEA Paper 49 – July 2013

Design Papers (DESIGN)

bespreken het ontwerp van een component van een pensioenstelsel of pensioenproduct. Een Netspar Design Paper analyseert de doelstelling van een component en de mogelijkheden om de werking ervan te verbeteren. Een Netspar Design Paper is goed toegankelijk voor specialisten in de sector die verantwoordelijk zijn voor het ontwerp van de betreffende component. Design Papers worden door Netspar uitgegeven, zowel digitaal via de website, als gedrukt.

2014
EIOPA: bevoegdheden en rechtsbescherming
Witte, Ivor
Design Paper 28 – February 2014
Een institutionele beleggersblik op de Nederlandse woningmarkt
Brounen, Dirk en Ronald Mahieu
Design Paper 29 – February 2014
De doorsneesystematiek in aanvullende pensioenregelingen: Effecten, alternatieven en transitiepaden
Bonenkamp, Jan, Ryanne Cox en Marcel Lever
Design Paper 27 – February 2014
Project: Multi-pillar pension schemes and macroeconomic performance
Illiquiditeit voor pensioenfondsen en verzekeraars. Rendement versus risico
Driessen, Joost
Design Paper 26 – February 2014

2013
Measuring retirement savings adequacy. Developing a multi-pillar approach in the Netherlands
Knoef, Marike, Jim Been, Rob Alessie, Koen Caminada, Kees Goudswaard en Adriaan Kalwij
Design Paper 25 – November 2013
Naar een nieuw deelnemergericht UPO
Kuiper, Charlotte, Arthur van Soest en Cees Dert
Design Paper 24 – August 2013
Op naar actieve pensioenconsumenten. Inhoudelijke kenmerken en randvoorwaarden van effectieve pensioencommunicatie
Kortleve, Niels, Guido Verbaal en Charlotte Kuiper
Design Paper 23 – June 2013
Project: Economics and psychology of life cycle decision making
A reporting standard for defined contribution pension plans
Vaan, Kees de, Daniele Fano, Herialt Mensen en Giovanna Nicodano
Design Paper 22 – June 2013
Escalerende garantietoezeggingen. Een alternatief voor het StAr RAM-contract
Bilsen, Servaas van, Roger Laeven en Theo Nijman
Design Paper 21 – June 2013
Project: Reconciling short term risks
Building a distribution builder: Design considerations for financial investment and pension decisions
Donkers, Bas, Carlos Lourenço, Daniel Goldstein en Benedict Dellaert
Design Paper 20 – May 2013
Project: Supporting consumer pension decision-making online
Collective pension schemes and individual choice
Binsbergen, Jules van, Dirk Broeders, Myrthe de Jong en Ralph Koijen
Design Paper 19 – May 2013

HEILINE ADRIAANSEN OVER EFA MASTER

Heiline Adriaansen (Business Analyst bij Deloitte Pension Advisory) heeft in 2013 de Master Economics and Finance of Aging (EFA) aan Tilburg University afgerond. De EFA Master was de voorloper van de Netspar tracks, die studenten Economics, Finance, Econometrics and Mathematical Economics, en Quantitative Finance and Actuarial Science kunnen volgen. Netspar Magazine vroeg naar haar ervaringen.

Heiline: 'Na mijn bachelor Economics wilde ik graag verder in de economische hoek mét wiskundige uitdaging, zonder de maatschappelijke kant uit het oog te verliezen. Alle andere masters vond ik óf te veel richting de publieke sector, óf enkel bezig met winstoptimalisatie. EFA was een mooie combinatie van beide: je bent economisch en wiskundig bezig, met in je achterhoofd dat je een voor iedereen belangrijke voorziening aan

'De kers op de taart is voor mij de maatschappelijke relevantie.'

het verbeteren bent. Het leukste vond ik dat ik allerlei verschillende soorten vakken had. De kers op de taart is voor mij de maatschappelijke relevantie. De *company visits* die Netspar organiseert, laten je bij meerdere bedrijven binnenkijken. Hierdoor leer je waar je je prettig voelt, en welke functies je leuk lijken. Of juist helemaal niet, maar dat is net zo nuttig!'

Pensioen en hypotheek

Heiline heeft stage gelopen bij PGGM. Enthousiast: 'Het onderwerp van mijn thesis was *Housing wealth as a supplement on pension savings*, waarbij ik heb onderzocht wat de financiële consequenties zijn voor huishoudens wanneer het pensioen wordt ingezet voor een hypotheek. Daarnaast heb ik bekeken of huishoudens in Nederland de behoefte hebben om het pensioen in te zetten voor de hypotheek, en wat de achterliggende gedachten hierbij waren. Het onderzoek liet zien dat wanneer mensen interesse hebben in een verbinding pensioen-hypotheek, zij vooral gedreven worden door de resulterende woonlasten. Maar, het merendeel geeft aan het pensioenvermogen liever niet aan te tasten omdat ze bang zijn dat ze daardoor later te weinig inkomen hebben. Binnenkort verschijnt een artikel dat ik samen schrijf met mijn stagebegeleider Niels Kortleve en scriptiebegeleider Lans Bovenberg. Daar ben ik erg trots op. Dat is ook meteen een voordeel aan de EFA Master en nu ook de Netspar tracks: je komt in aanraking met topeconomen, en je krijgt de mogelijkheid om mee te draaien in een organisatie wat bijdraagt aan je algemene ontwikkeling.'

Direct een baan

'Via het Netspar-netwerk is het makkelijk om aan een stage te komen. En dat staat goed op je CV. Al mijn studiegenoten hebben binnen een maand na hun afstuderen een baan gevonden', vertelt ze. 'Dat is heel bijzonder in deze tijd.'

VERHUISBERICHT

Netspar verhuist per 9 april 2014 naar een ander kantoor op de campus van Tilburg University.
U vindt ons voortaan in het Koopmansgebouw op de 6e verdieping.
Ons postadres blijft Postbus 90153, 5000 LE in Tilburg. Telefoonnummers blijven gelijk.

Colofon

Netspar Magazine is een uitgave van Netspar, Network for Studies on Pensions, Aging and Retirement in Nederland.
Netspar Magazine wordt digitaal verspreid.
In- of uitschrijven, neem dan contact op met Netspar.

Netspar
Bezoekadres
Tilburg University, Koopmansgebouw, Warandelaan 2, Tilburg
Postadres
Postbus 90153, 5000 LE Tilburg
Telefoon 013 466 2109
E-mail info@netspar.nl
Website www.netspar.nl

Directie
Casper van Ewijk, Voorzitter
Theo Nijman, Wetenschappelijk directeur
Peter Gaillard, Managing director

Netspar partners

Pensioen fondsen en asset liability companies
APG
Cardano
PGGM
Ortec Finance

Verzekeraars en banken
Achmea
Aegon
a.s.r.
Nationale-Nederlanden
Robeco

Publieke sector
AFM
De Nederlandsche Bank
Sociale Verzekerings Bank

Universiteiten
Erasmus Universiteit Rotterdam
Maastricht University
Radboud Universiteit
Rijksuniversiteit Groningen
Tilburg University
Universiteit Leiden
Universiteit van Amsterdam
Universiteit van Twente
Universiteit van Utrecht
Vrije Universiteit Amsterdam

Redactie
Frank van Alphen
Gaby Coenen
Mandy van Trier
Nina Woodson

Fotografie
Robert Goddyn

Grafisch ontwerp
B-more design, Tilburg

Netspar

Network for Studies on Pensions, Aging and Retirement

Netspar, Network for Studies on Pensions, Aging and Retirement, started operations in 2005. It is a network connecting two main groups: pension practice and pension science. The first group consists of ministries, supervising agencies and other civil service institutions, pension funds, pension providers, insurance companies, banks, asset liability management companies. The second group consists of Dutch and non-Dutch pension researchers, and Dutch universities.

Mission

Netspar contributes to the ongoing improvement of financing opportunities for the 'old age' of Dutch and European citizens through network development, formulating and executing scientific research and knowledge transfer programs.

Vision

With this aim in mind, Netspar wants to secure sustainable pension and insurance systems that share risk equitably and efficiently. The network strives to set an example of how public and private parties in the service industry can cooperate with researchers in the social sciences in an efficient and mutually beneficial way to stimulate social innovation. Next to that, Netspar strives to stimulate the research and development capacity of the pension industry.

Core values of Netspar

The core values of Netspar are independence, accessibility for new entrants, and openness to dialogue and interaction between stakeholders. Netspar recognizes the importance of diverse types of knowledge, a wide range of disciplines, and methodological approaches.
It does not support particular policy positions, but is instead dedicated to promoting a wider understanding of the economic and social implications of pensions and retirement. It strives to effectively disseminate unbiased research output among public policymakers, professionals and trustees in financial institutions, and the academic community.

Netspar Partners

Tilburg University

Maastricht University

Universiteit Utrecht

university of groningen

Universiteit van Amsterdam

Erasmus Universiteit Rotterdam

VU University Amsterdam

University of Twente.

Radboud Universiteit Nijmegen

Universiteit Leiden

AEGON

achmea

nationale nederlanden

ROBECO
The Investment Engineers

a.s.r. de nederlandse verzekerings maatschappij voor alle verzekeringen

Cardano

ORTEC FINANCE

PGGM

apg
All Pensions Group

SVB Sociale Verzekeringsbank

De Nederlandsche Bank

AFM